

Elkészült az Ítélet

BESZÉLGETÉS KÓSA FERENCCEL

Több mint két évi munka után, magyar-román-szlovák koprodukcióban elkészült az *Ítélet*, Kósa Ferenc — Csoóri Sándorral közösen írott forgatókönyvéből készített — Dózsa-filmje. Főszereplői: Bessenyei Ferenc, Koltay János, George Mottoi, Major Tamás, Sebők Klára és Jan Jamniczky. Operatőr: Sára Sándor.

A film április második felében kerül a hazai közönség elé. A bemutató előtt a nagyszabású munka tapasztalatairól beszélgettünk a rendezővel.

— Pontosan mennyi ideig is tartott az *Ítélet* elkészítése?

— 1967 augusztusában fejeztük be Csoórival a forgatókönyv írását — mondja Kósa. A következő évben a koprodukció és a film forgatási feltételeinek megteremtése került sorra, majd körülbelül egy évig tartott maga a film elkészítése: a próbafelvételek, a forgatás és a technikai utómunkálatok. A film lényegében most készült el.

— Már annak idején, a forgatókönyv folyóiratban történt megje-

lenése után heves vitákat váltott ki a *Dózsa*-filmterv. Ez a vita miként befolyásolta a forgatókönyv megvalósítását; megkönnyítette vagy megnehezítette ennek az amúgy is elég nehéz — hiszen három ország filmeseit mozgósító, s magában a cselekményben is nagy tömegeket mozgó — filmnek a leforgatását?

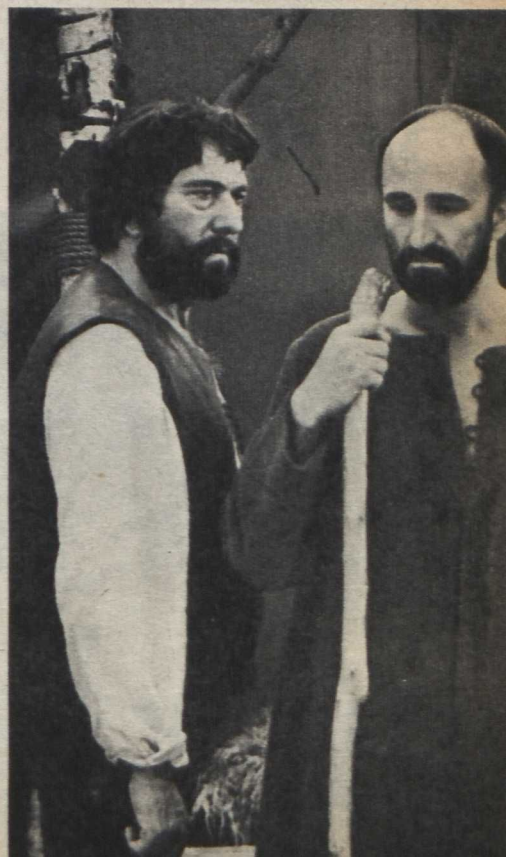
— A forgatás közben különös dolgot értettem meg: nemcsak az alkotók formálják a filmet, hanem a film is alakítja az alkotókat. Ez a film rendhagyó módon készült el. A vállalkozás feltételeinek megteremtése legalább annyi munkát igényelt, mint maga a film elkészítése. Hadd szóljak ezért néhány szót a vállalkozásról is. Kezdetben úgy volt, hogy csak magyar film, a 3-as Stúdió produkciója lesz az *Ítélet*, később a szlovák és a román filmgyártás is bekapcsolódott a munkába, s a három országot képviselő alkotócsoport kísérletet tett arra, hogy együtt, közösen gondolkozzék a történelem, a forradalom bizonyos kérdéseiről. Később, amikor ezek a gondolatok a minden-

Jelenet a filmből

napi közös munkában testet öltöttek, a forgatócsoport mélyen átérezte magának a vállalkozásnak a jelentőségét. Közismertek azok a súlyos történelmi örökségek, amelyek e három népre rászakadtak, és amelyek máig tehetetlenségként jelentkeznek e népek egymáshoz való viszonyában. Ha ezt a máig ható anakronisztikus örökséget megoldani természetesen nem tudhattuk is, célul tűztük ki, hogy legalább meghaladjuk. Nem elméleti fejtegetésekkel, nem is a költői vágyak szintjén, hanem a máról holnapra történő közös, gyakorlati munka által. Elhatároztuk, hogy következetesen túllépünk a hagyományos nemzeti szemléleteken, mert egy adott feladat internacionalista megközelítése nem sértheti az egyes nemzeti érdekeket. Dózsa forradalma jó példát szolgáltatott ehhez a munkához, mert az ő mezítlásai nemigen tartották számon, hogy melyikük milyen nemzetségből való; megértették, hogy a határok korlátainál erősebb az egymásra-utaltság és a közös cselekvés kényszere a szabadság megszerzésében. A film készítése során — magyarok, románok, szlovákok — közösen gondoltunk ezekről a kérdésekről, és a kezdeti nehézségek után szinte valamennyien fölfedeztük, hogy ez a közös tevékenység külön értelmet adhat törekvésünknek — talán nemcsak egy film forgatásának tartamára, de hosszabb távra is. Az ember megszokta, hogy egy film készítése a megvalósítandó anyaggal való közvetlen és zárt kapcsolatot, a legjobb kifejezési formák megelégséért folytatott küzdelmet jelenti. Egy ilyen közös vállalkozás bővíti az alkotók feladatkörét; az esztétikai megvalósítással párhuzamosan kiépül egy második cselekvési vonal, három ország sajátos történelmi, kultúrpolitikai feltételeinek összehangolása. Az a tény, hogy ez a közös vállalkozás egyáltalán létrejöhetett, ugyanolyan fontos számunkra, mint a film esztétikai megvalósulása, mert utat nyithat a további együttműködéshez.

— Visszatérnék még az előző kér-

Bessenyei Ferenc (Dózsa) és Koltay János
(Lőrinc pap)

Dózsát a tüzes trónra íltetik

déshez: a filmnovelláról kibontakozott vita után milyen alkotói közérzettel, mekkora belső biztonsággal vagy bizonytalansággal kezdtek a forgatáshoz?

— Amikor Csoóri Sándor és én megírtuk a novellát, nem számíthatunk arra, hogy a film gondolatanyagával mindenki egyetért majd. Hiszen természetes, hogy a forradalomról, a forradalmár önmagához való viszonyáról, a forradalom vezetőinek és tömegeinek kapcsolatáról eltérők a vélemények. A hétköznapi vitákban ugyanúgy, mint a történelem kérdéseiben. Legártalmasabb a mindenkori forradalom ügyének, ha egyetlen vélemény kizárólagossá válik, az ellenvéleményeket elhallgatja, s ezáltal megfosztja magát saját megújulási lehetőségeitől. Úgy gondolom, minden forradalom felelős önmaga nyitottságáért. A film indulása előtt kialakult vélemények és ellenvélemények éles megütöztetése magától értetődő és nagyon hasznos volt számunkra, mert érzékenyen jelezte filmnovellánk sebezhető pontjait, másrészt megérlette az alapkérdésekről vallott véleményünket. Amíg egy vita nem veszélyezteti magának a vállalkozásnak a létét, addig csak használ. A magyar irodalom és a képzőművészet remekművek sorozatával bizonyította már, hogy akár Dózsa alakjához, akár 1514-hez kü-

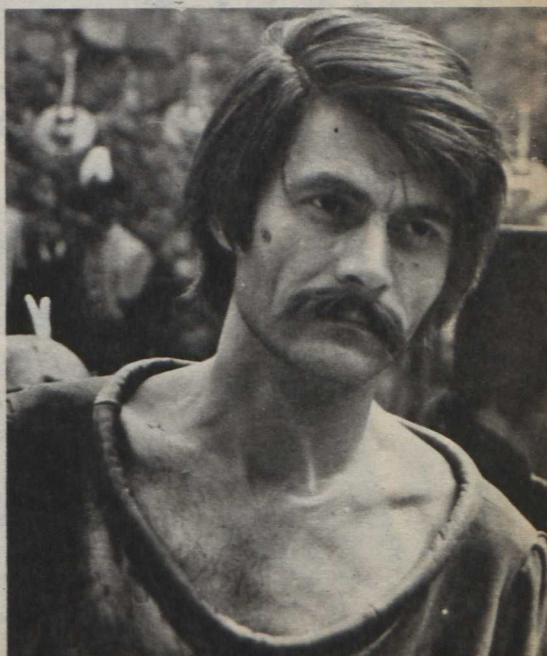
lőnböző módokon lehet közelíteni. Természetes tehát, hogy a mi közelítési módszerünket semmiképpen nem tartjuk kizárólagosnak, egyedül üdvözítőnek. Csak *egyik* lehetséges módszernek tartjuk.

— *Hogyan foglalhatná össze ennek a módszernek a lényegét?*

— Szándékunk az volt, hogy korszerű filmet készítsünk. Véleményünk szerint egy film korszerűségét nem a cselekmény időpontja határozza meg, hanem a szemlélet, amely végül is a művet létrehozza. Kerestük tehát a történelmi tények tisztelet-

Jelenet a filmből

George Mottoi (a diák)

Sebők Klári (Teréz) és Bessenyei Ferenc

ben tartásának és mai gondolatainknak az egységét. A szokásos történelmi filmek cselekmény-vezetése helyett egy drámai-elemző szerkezetet választottunk, mert ez lehetővé tette számunkra a parasztháborúk ösztönös cselekvéseinek tudatos új-

raélését. Filmünk kettős időben játszódik. Az egyik jelenidő, amelyben Dózsa György már fogságban van, és kegyelmet ajánlanak neki, ha megtagadja a forradalmat. E döntési kényszer súlya alatt végiggondolja, újraküzdi, tudatosá teszi magá-

Lőrinc pap (Koltay János) a lázadók élén

Jelenet a filmből

ban egykori ösztönös cselekvéseit, s ezáltal személyében az ösztönös lázadástól a tudatosság felé törekvő forradalmár alakja fogalmazódik meg.

— A mi korunkban divat a forradalmiság. Láttam magukat forradalmároknak nevező nyugateurópai milliomos csemetéket, akik amerikai luxuskocsin száguldoztak, Mao-képeket lobogtatva. Mások pedig a szocializmus forradalmát erővel óvják a demokratizmustól. Vannak, akik számára a forradalmi gyakorlat a minden áron való túlélés művészete. Mások tehetetlenségükben, az ölni vagy halni nyers végleteiben keresnek menedéket.

— De túl a divatokon, mégiscsak léteznek forradalmárok, akik valóban cselekszenek és vállalnak. Ilyen volt Dózsa is. Őt idézi filmünk és róla gondolkodik.

— *Milyen mértékben alkalmazkodik az Ítélet cselekménye a hiteles történelmi eseményekhez?*

— Minden fellelhető anyagot tanulmányoztunk, de nem törekedtünk arra, hogy az 1514-es parasztháború eseményeit leltár-szerűen bemutassuk. Dózsa szubjektív visszaemlékezései az ő etikai érlelődésének egy-egy szakaszát és gondolatkörét világítják meg. A film nem követheti

az események tankönyvszerű fordulatait; történelmi hitelessége áttételek útján érvényesül.

— *Előző művében, a szintén Csoórral és Sárával közösen készített Tízezer nap-ban egy mai huszoneves fiatalember szubjektív, lírai vallomását fogalmazzák meg Magyarország közelmúlt történelméről. Az Ítélet cselekménye félévezreddel ezelőtt játszódik. Mi magyarázza ezt a látszólagos múltba fordulást; úgy is kérdezhetném: miért tartja aktuálisnak a Dózsa-film mondanivalóját?*

— Úgy érzem, hogy a Tízezer nap és az Ítélet egymásból következnek. Előző filmünkben a cselekvés felteleteit elemeztük, a Dózsa-filmben a cselekvés és a tettekért való helytállás drámáját vizsgáljuk. Emiatt a Tízezer nap lassan hömpölygő, lírai-epikus természetét egy dinamikus-drámai ábrázolási mód váltja fel. Ez a különbség érződik a két film képsorának, párbeszédeinek, színészi játékstílusának különbözőségében is.

— *Véleménye szerint, mennyiben aktuális film tehát az Ítélet?*

— Az Ítélet annyira aktuális film, amennyire aktuális ma a forradalomról gondolkozni.

ZSUGÁN ISTVÁN